

Mark Eyskens

Veelal

Een theorie van alles

— IDEEËNROMAN —

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Omslagontwerp: Studio Lannoo

Omslagillustratie: Space Telescope Science Institute (STScI)

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2015 en Mark Eyskens

D/2017/45/218 – NUR 300

ISBN 978 94 014 4359 3

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

'Je n'enseigne pas. Je raconte.'

Michel de Montaigne (1533-1592)

7

Captatio intelligentiae et sapientiae

9

Uitstap

37

Hij

63

Ik

85

Zij

118

Jullie

161

Wij

189

Jij

247

G'D

315

Veelal

CAPTATIO INTELLIGENTIAE ET SAPIENTIAE

‘Wij schreven boeken om te overleven nadat wij stierven.’

Uit het testament van de laatste alfabeet (2051).

Dit 54ste boek van Mark Eyskens is een leesboek, een leerboek en een leefboek.

Het is een leesboek met de kenmerken van een roman, die de levensgeschiedenis verhaalt van twee hoofdpersonen: professor J.C. Mortal, Nobelprijswinnaar, en zijn achterkleinzoon en astronoom Hyperion. Het eerste hoofdstuk vertelt hoe professor Mortal uit het leven stapt. Dan volgen hoofdstukken waarvan de titels nano-kort zijn: Hij, Ik, Zij, Jullie, Wij, Jij en G'D. In het laatste hoofdstuk 'Veelal' verschijnt de geniale achterkleinzoon, Hyperion, op het toneel, die een ander heelal ontdekt. Ook vier prachtvrouwen laten zich terdege gelden in het boek: Cleo, Cecilia, Selene en Angelina.

Het is ook een leerboek, waarin de huidige en toekomstige wetenschappelijke ontwikkelingen aan bod komen. Professor Mortal beseft dat wij omwentelende tijden beleven, vooral op wetenschappelijk en technologisch vlak, en dat daaruit een nieuw type mens ontstaat: de 'transhuman' en in de toekomst de 'posthumane mens'. De mens overmeestert niet alleen *de* en *zijn* natuur, maar hij bepaalt ook zijn eigen evolutie, zowel biologisch als geestelijk. De noodzaak aan een ethiek van de verandering komt om de hoek kijken. Achterkleinzoon Hyperion komt er dan weer achter dat wij als microscopische aardlingen leven in een heelal dat niet veel meer is dan een zeepbelletje in een kolossaal veelal.

Veelal is daarenboven een leefboek. Het aardse leven gaat immers voort. Het spint zijn netten en schrijft verhalen van mensen met mensen over mensen, over leven en dood; liefde en lijden, en over de vraagtekens die blijven, ook al pogen we die al te vaak te vervangen door uitroeptekens. Meer menswording en meer godwording zijn toekomstgerichte aantrekkingskrachten. Het zoeken naar een zin geeft zin aan het menselijk bestaan. Daarbij is omzichtigheid vereist. De geleerde weet dat hij veel weet en dat bedreigt hem met gelijkhebberij en arrogantie. De wijze weet dat hij weinig weet en dat maakt hem wel eens tot de weifelende twijfelaar.

Dit is wellicht Mark Eyskens' origineelste boek. Het is moeilijk en makkelijk, rationeel en sentimenteel, romantisch en cynisch, ironisch en diepgravend, literair en zakelijk. Het deinst niet terug voor literaire buitenissigheden en voor poëtische invalshoeken. Van onderwijs naar wonderwijs is een van de aangesneden thema's.

Veelal is een veelzijdig, veelvuldig, veelvoudig, veelvlakig, veellagig geschrift naar inhoud en vorm, naar thematiek en schrijfwijze. Het is een roman en een wetenschappelijke syllabus. Het boek is een mengvorm van fiction en faction, van magisch realisme en onttoverde realiteit, waarin denkbeeldige en werkelijke werelden elkaar doorkruisen met de bedoeling de bouwstenen aan te reiken van een 'theorie van alles'. Het confronteert de lezer met de spanning tussen de ongenade van veel gebeurtenissen en de genade van de hoop op beterschap.

Een persmededeling werd onlangs verspreid op de exoplaneet A-58, die een baan beschrijft rond Proxima Centauri, de ster die zich het dichtst bij de zon bevindt. Die luidde: 'Een boek als *Veelal* werd nooit eerder geschreven en zal ook nooit meer geschreven worden.' Maar ook op die planeet worden berichten verward met geruchten.

UITSTAP

*‘Leven is een dodelijke ziekte, bovendien seksueel overdraagbaar,
waarvan je enkel geneest door te sterven.’*

J.C. Mortal

Die ochtend vroeg, terwijl de meeste mensen zich opmaakten om hun dagtaak te vervullen, werden de radioprogramma's op de nationale zender onderbroken door een 'plots binnengekomen bericht'. *'Breaking news'* heette dat op de BBC. De nieuwslezer kondigde met een plechtige, ietwat nasale stem het treurige nieuws aan: 'Wij vernemen zojuist dat professor John Charles Mortal, hoogleraar aan de Oxford Universiteit en Nobelprijswinnaar transhumanisme, op 98-jarige leeftijd is overleden. De professor is zelf uit het leven gestapt.' Onmiddellijk werden via blogs, websites, Facebookboodschappen en Twitterberichten duizenden reacties geloosd. Verdriet en droefheid gingen gepaard met waardering voor een uitzonderlijke levensloop. Tegelijk werden uiteenlopende opinies geventileerd over de aanvaardbaarheid van euthanasie. Voor sommigen had prof. Mortal een moedige daad gesteld, waarbij de mens het recht opeist om over zijn eigen leven te beschikken en zelf te beslissen wanneer de tijd is gekomen om de stekker uit de existentiële muur te trekken. De prof had dat blijkbaar gedaan met een knipoog naar zijn familienaam, die hem voorbestemde om als 'sterveling' door het leven te gaan. Andere internauten vonden dan weer dat professor Mortal van zijn heengaan een statement, zo niet een manifestatie had willen maken en de indruk had gewekt mediageil te zijn tot in de dood. 'Macaber exhibitionisme', schreef een criticaster: men moet de dood kunnen aanvaarden zoals die zich aandient, want hij is een onvermijdelijk en onomkeerbaar natuurlijk verschijnsel. 'Loonde het nog wel de moeite zich in

het nieuws te werken met actieve euthanasie en dit op zeer hoge leeftijd?', klonk het. Waarom niet rustig een trage aftakeling aanvaarden, bijgestaan door de paraferalia van de palliatieve zorgen en de sedatieve pijnbestrijding? Prof. Mortal had toch wat meer geduld aan de dag kunnen leggen. Voor iedereen was het leven een dodelijke ziekte, bovendien seksueel overdraagbaar. Had de professor op de academische zitting tot viering van zijn tachtigste verjaardag niet verklaard dat hij op zijn negentigste al een paar jaar dood zou zijn? Dat kwam hem trouwens goed uit, want hij nam zich voor zijn pensioen na zijn overlijden op te nemen.

De oudste dochter van de professor, een dame van een eind in de zeventig, had het erg druk met de voorbereiding van de begrafenis, die in strikte intimiteit zou plaatsvinden na crematie, zoals de overledene dat had gewenst. Een kleine urne zou volstaan, want de geleerde had in zijn laatste wilsbeschikking duidelijk gemaakt dat hij zijn lichaam ter beschikking stelde aan de wetenschap, voor zover organen en ledematen na een lang leven nog bruikbaar waren – de houdbaarheidsdatum was waarschijnlijk al lang verstreken – tenzij in een museumafdeling van fossielen.

Zodra de media zich meester hadden gemaakt van het overlijden en tot op zekere hoogte ook van het stoffelijk overschot van professor Mortal, werden de familieleden en vooral de oudste dochter van de aflijvige belegerd door talloze en niet zelden misplaatste vragen van journalisten, die poogden in te breken in de privacy van de rouwende familie Mortal. Zij deden dat overigens met de beste bedoelingen, namelijk om den brode. Slecht nieuws verkocht immers goed, volgens de stelregel *'only bad news is news'* en de daarvan afgeleide evidentie: *'bad news drives out good news'*. Zo kreeg de oudste dochter van de prof een telefoontje van de hoofdredacteur van een vooraanstaande kwaliteitskrant – want er waren ook minderwaardige kwaliteitskranten – die wilde weten of haar vader laatste woorden had uitgesproken. De dochter voelde zich door deze vrijpostigheid enigszins beledigd en zei botweg 'neen' op een toon die herinnerde aan de manier waarop Margaret Thatcher in het Britse Lagerhuis placht te antwoorden op boosaardige of moeilijke interpellaties. Maar de journalist gaf niet op en vroeg zonder verpinken:

‘Mevrouw, heeft de professor dan misschien voorlaatste woorden uitgesproken?’ De dochter vond het nu welletjes en beëindigde bruusk het telefoongesprek.

Het overlijden van de Nobelprijswinnaar was zowel in de gesproken als schrijvende pers groot nieuws. Er werd uitgeweid over de wetenschappelijke verdienste van de professor, meer bepaald over de reden waarom hij, weliswaar op gevorderde leeftijd, de Nobelprijs had gekregen. De juryleden in Stockholm hadden een aantal decennia nodig gehad om te begrijpen welke revolutionaire bijdrage professor Mortal aan de wetenschap had geleverd. Formeel kreeg hij de Nobelprijs natuurkunde, maar in feite was hij de eerste laureaat aan wie de Nobelprijs werd toegekend voor een totaal nieuwe discipline, het transhumanisme, de meest interdisciplinaire wetenschap aller wetenschappen, die stoelde op de fundamentele pijlers van de wetenschappelijke vooruitgang: *genetic engineering*, kwantuminformatica, breinexploratie en -beïnvloeding, kunstmatige intelligentie en de mogelijkheden van schaalverkleining dankzij de nanotechnologie. In deze domeinen hadden geleerden de laatste jaren adembenemende perspectieven geopend, die uitzicht boden op een totaal andere wijze van mens-zijn, waarbij leven en dood van de mens werden onttrokken aan hun traditionele patronen en vooral de dood aan zijn meestal noodlottige verloop. De traditionele *condition humaine*, de existentiële situatie van de homo sapiens waren gekomen in een fase van grondige mutatie. Wetenschapslui als professor J.C. Mortal hadden een aanzienlijke bijdrage geleverd aan het bestrijden van de wet van de toenemende entropie, die de wet is van het energieverlies, de steeds groter wordende wanorde, de ontbinding, de vernietiging – en voor levende organismen uiteindelijk de onvermijdelijke en onomkeerbare dood. Dankzij een aantal genetische doorbraken, die de DNA-structuren en genen van het individu konden ontrafelen en wijzigen, en dankzij een aantal geneeskundige ontdekkingen, die het mogelijk moesten maken het verouderingsproces te vertragen, leek het nu mogelijk de mens te behoeden voor lichamelijk en geestelijk verval. De breinwetenschappen hadden een enorme vooruitgang geboekt. De enigmatische werking van de verschillende compartimenten in de menselijke hersenen

was in kaart gebracht en het complexe holisme van de menselijke geest was in grote mate doorgrond. Neuronen en synapsen konden doelgericht worden geprikkeld en gestuurd. Minicomputers met een fabelachtig hoge capaciteit konden in het menselijk brein worden geïmplanteerd, zodat er een wonderbaarlijke complementariteit ontstond tussen de mens en de minimachine. Dit was mogelijk geworden toen in de meest geavanceerde laboratoria van de Verenigde Staten en China supercomputers waren ontwikkeld die functioneerden volgens de beginselen van de kwantumfysica. De binaire rekenkunde was vervangen door superpositie waardoor de machine gelijktijdig een bijna oneindig aantal bewerkingen kon verrichten, een eigenschap die ook de menselijke hersenen leek te kenmerken. De synergie tussen artificiële intelligentie en menselijk verstand had geleid tot een kwantsprong in de evolutie van het mens-zijn. Het acroniem BINC schreef nu de geschiedenis van de toekomst, verwijzend naar: biotechnologie, informatica en artificiële intelligentie, nanotechnologie en cognitieve wetenschappen, interdisciplinair kruisbestuivend. Miljoenen jaren was de mens gedetermineerd door de wetten van de evolutie zoals Darwin die had geformuleerd. Maar vandaag had de moderne mens, dankzij de veroveringen van de meest geavanceerde wetenschappen, die wetten ongedaan gemaakt en zijn eigen evolutie in handen genomen. In plaats van hetero-evolutief, gedetermineerd door zijn milieu, was hij nu auto-evolutief geworden, meester van zowel zijn biologische als mentale toekomst. Toch waarschuwden geleerden – onder wie professor J.C. Mortal – voor het bereiken van een fataal omslagpunt: het ogenblik waarop de computer en dus de machine intelligenter zou worden dan de mens. Vanaf dat breekpunt zouden robots, allerhande cyborgs van diverse pluimage, het bewind op aarde overnemen. Voor dit kapitale momentum hadden onderzoekers al een term bedacht, namelijk een ‘singulariteit’. De robots, waarvan sommige onzichtbaar, zouden ongetwijfeld de democratie en de meeste menselijke waarden verwijzen naar de digitale archieven van wat met enig misprijzen ‘de oude humane beschaving’ zou worden genoemd. De aanstormende BINC-revolutie deed daarom ook torenhoge maatschappelijke problemen rijzen. Paradoxaal genoeg leek de overwinning op de wet van de veroudering, waardoor geleidelijk aan

de menselijke levensduur werd uitgerekt over verscheidene eeuwen en de dood uitgebannen naar een onzichtbare horizon, een dodelijke bedreiging te doen ontstaan voor de mensen. Zij dreigden immers als leerling-tovenaars te worden gekoloniseerd door de BINC-creatures die zouden ontspruiten aan de menselijke geest, momenteel werkzaam in lichamen van vlees en bloed van een zeer beperkt aantal geniale en revolutionaire wetenschappers.

Hoe de fysica met de hulp van een aantal andere wetenschappen was omgeturnd tot wat momenteel het 'transhumanisme' werd genoemd, werd in de pers nauwelijks uit de doeken gedaan. Wetenschappelijk was immers aangetoond dat het gemiddelde intelligentiequotiënt van de mediagebruikers, zeker als de media smaak- en spraakmakend de sensationele toer opgingen, omgekeerd evenredig was met hun aantal. Het feit dat niemand dit opmerkte, was juist een onweerlegbare aanwijzing van de juistheid van deze wetenschappelijke bevinding.

*

De euthanasie van de geleerde was voor zijn kinderen geen verrassing. De prof had zijn heengaan tot in de puntjes voorbereid. Ongeveer een maand eerder was hij tijdens een bijeenkomst van de Academie voor Wetenschappen en kunsten, waarvan hij al bijna een halve eeuw lid was, onwel geworden, en dat was niet de eerste keer. Ten minste tien jaar eerder had een hersenbloeding hem een tijd in een comateuze toestand ondergedompeld. Maar dankzij zijn wilskracht en de vele goede zorgen was hij alle nare gevolgen te boven gekomen. De malaise die hem overviel tijdens de zitting van de Academie, leek echter ernstig. Hevige pijnen schoten door zijn ingewanden, hij werd lijkbleek, snakte naar adem en viel uit zijn stoel. Terwijl collega's hem voorzichtig op zijn rug legden, werd de spoeddienst van het academisch ziekenhuis gewaarschuwd. Vijf minuten later werd professor Mortal met loeiende sirenes weggevoerd. De artsen dienden de patiënt krachtige pijnstillers toe, waarna een grondig medisch onderzoek plaatsvond. Een halfuur later kon de patiënt naar een kamer in het ziekenhuis worden overgebracht. De familieleden hadden ondertussen plaatsgenomen in een belendend vertrek,

angstig wachtend op het medische vonnis. Een arts in witte werkjas trad spoedig daarna de kamer binnen, schraapte even de keel en zei aarzelend: 'Uw vader heeft een heel mooi en lang leven mogen leiden.' Meteen beseften de aanwezigen dat een fatale mededeling op komst was. De medicus vervolgde inderdaad met het bericht van een onvermijdelijke naderende dood: 'Uw vader en grootvader heeft een uitgebreide ouderdomskanker, die sterk is uitgezaaid. Zijn lijden zal ondraaglijk worden, ook al is het mogelijk dat hij tijdens de eerste weken wat herstelt.' Op de vraag van de familieleden hoe de prof zou sterven, was het lapidaire antwoord: 'Hij zal langzaam stikken.' De dokter voegde daar nog aan toe: 'Uw vader heeft mij daarnet uitleg gevraagd over zijn toestand en ik heb hem de waarheid verteld. Een verstandig man als hij wat sussen om bestwil lijkt mij immoreel. Uw vader is sterk en moedig. U mag hem nu bezoeken, maar hou het kort en wees zeker niet emotioneel, want hij is nog zeer vermoeid.' Toen de kinderen en sommige kleinkinderen hun vader en opa zagen, leek hij rustig en sereen. 'Ik weet wat mij te doen staat', zei hij zachtjes. 'Ik zal het leven verlaten met een buiging, zoals een operazanger die een aria heeft gezongen, ook al is mijn stem versleten en krast ze als had ik schuurpapier in mijn keel. Of ik applaus zal krijgen, weet ik niet en dat is ook niet mijn zorg. Ik wil waardig het toneel verlaten en niet creperen, jankend als een hond. Morgen begin ik aan de formaliteiten van de euthanasie. Jullie weten toch wat dit Griekse woord betekent? De goede dood, de genadedood. Een mooi woord, dodelijk mooi.' De gezinsleden spraken geen woord, sterk aangegrepen. Zij namen hem bij de hand en drukten een kus op zijn koude voorhoofd. Toen nam hij opnieuw het woord: 'Veel mensen zijn bang voor de dood. Ik echter aanvaard de onvermijdelijkheid. Maar ik wil er meester van blijven. Ik wil niet beweren dat ik graag sterf, maar als het toch moet gebeuren, wil ik zelf de regie in handen houden.'

De volgende dag werd professor Mortal terug naar huis gebracht. Vreemd genoeg bleek de herintree in zijn oude woning hem weer op te monteren. Hij trok zich terug in zijn kantoor, omringd door zijn talloze boeken, reissouvenirs en foto's van kennissen en geliefden. Hoezeer betreurde hij nog altijd het voortijdig heengaan van zijn aanbeden echtge-

note, Cecilia, de wereldberoemde celliste, die gestorven was aan een voor haar vreselijke ziekte: multiple sclerose, waardoor zij geleidelijk aan verlamd was geraakt en haar loopbaan van soliste had moeten opgeven. Sindsdien was de wereld van Mortal een andere werkelijkheid geworden, met eentonige eenzaamheid en veel ontroostbaarheid als zijn dagelijks lot. Bij zijn terugkeer uit het ziekenhuis woog deze verlatenheid des te zwaarder, ook al deden zijn kinderen, kleinkinderen en zelfs achterkleinkinderen al het mogelijke om hem te bezoeken en hem op te beuren met verhalen over wat zij hadden gedaan en meegemaakt. Zijn fysieke handicap was een vernedering voor hem. Hij kon nog enkel moeizaam pendelen tussen zijn studeerkamer en het belendende slaapvertrek, want na een paar passen was hij uitgeput. De artsen hadden een zuurstofapparaat laten plaatsen achter de leesstoel waarin hij meestal plaatsnam en vanwaaruit hij ook bezoekers te woord stond. Het beademingstoestel had het akelige uiterlijk van een bom – in feite ging het om een tijdbom – en om te kunnen spreken was hij verplicht een sonde in zijn neusgaten aan te brengen, die zorgde voor de zuurstoftoevoer. Met grote gelatenheid en enige zelfspot onderwierp hij zich aan dit medische ceremonieel, ook omdat hij wist dat de hele behandeling slechts tijdelijk was en zou eindigen met het definitief loskoppelen van de zuurstoflijn, die hem verbond met het reilen en zeilen van de planeet aarde. Bovendien gaf de behandeling hem de gelegenheid van naderbij kennis te maken met de charmante verpleegsters, die elkaar in een ononderbroken ballet aflostten. Of die macabere zuurstoffles momenteel zijn leven redde, wist hij niet. Dat ze zijn leven rekte, vermoedde hij wel, maar dat zo iets nodeloos was, wist hij ook. Het vreemde was dat zodra de sonde van zijn neus werd losgekoppeld een gevoel van onwerkelijkheid en onwezenlijkheid hem overmande. Soms had hij de indruk dat hij in een vloeibare wereld rondzweefde, die het midden hield tussen een schilderij van Salvador Dalí en een psychedelische caleidoscoop. Maar hij sprak hier met niemand over, want dan zou men kunnen denken dat hij een bijna-doodervaring meemaakte en dat hij een groot licht zag schijnen aan het eind van de tunnel. Hij had overigens geleerd dat de horizon moet worden beschouwd als een denkbeeldige lijn die zich verwijderd naarmate men tot ze nadert. Maar voortaan was voor hem de

kimlijn een onvruchtbare tijdshorizon die zich niet verwijderde, maar integendeel hem omsingelde en gijzelde.

Zijn tijd was uit, zijn tijd was op. Wat dat precies betekende, voelde hij wel aan, maar begreep hij niet. Zijn hele leven had hij immers geen tijd gehad. De tijd had hem gehad en gevat. Wellicht had hij anders moeten leven, want nu besepte hij het: het leven duurt maar even. Nu zijn tijd bijna op was, had hij de stellige indruk dat de tijd ook minder agressief was geworden. Vroeger, toen hij jong en fit was, greep de tijd hem naar de keel en beet de tand des tijds hem in zijn halsslagader, soms zijn kransslagader. De tijd had hem vaak vastgeketend met zijn beide handen en hem bloed en water doen zweten in geen tijd. Beangstigend schaars was zijn tijd geweest, verdampend tot een fata morgana in de drukke woestenij van zijn bestaan, stollend tot een singulariteit, de Planck-tijd, gelijk aan 10 tot de min 43ste macht. Had hij wat meer tijd gehad, dan was hij wellicht soms gaan verblijven in een iglo aan de zuidelijke pool. Maar andermaal had de tijd hem dat genoeg niet gegund. Meer boeken had hij willen schrijven met trage en natte inkt, die nimmer droogde, in de ijdele hoop dat zijn woorden voor eeuwig zouden beklijven. Maar nauwelijks was die hoop in hem ontloken of de tijd greep hem zonder mededogen naar de strot en deed hem de stropdas om. Had hij meer tijd gehad, eenvoudigweg wat tijd voor het slapengaan, dan had hij wellicht wat meer gestreden om warme soep te kunnen en te mogen delen met de stakkers die honger lijdten. Maar ook daarvoor bleek de tijd onbarmhartig en meedogenloos. Zo onbarmhartig dat de dorstigen met honderden werden verdronken in het water van de Middellandse Zee voor de kust van Lampedusa. Had hij tijd gehad, dan was hij oeverloos gaan zeilen tussen eiland, kust en rif in de stilste oceaan, langs bloedrode riffen van koraal om er gnuivend voor anker te gaan en er de subliemste parel op te vissen voor de mooiste hals op aarde. Maar hij had geen tijd. De tijd bleef hem gijzelen en folteren. Soms had hij weleens getracht de tijd te doden, hem voorbedacht te nekken, in koelen bloede, ergens tijdens een geleerd symposium, of in een vlaag van woede ergens te midden van een ingedommeld gezelschap van mensen die zich verveelden, of tijdens lange toespraken waarin woor-

den werden geslaakt, maar nooit wat werd gezegd. Nooit echter was hij erin geslaagd de tijd te killen bij wijze van perfecte moord, waarbij de tijd stikken zou zonder te gillen. Ook daarvoor had hij nooit tijd gehad. De tijd had hem immers altijd gekoloniseerd, onderworpen en bezeten, met haar en huid en lijf. Hij had het eindelijk begrepen. Van de tijd was hij het speeltje. Hij was de tijd zijn tijdverdrijf.

Maar zodra bij hem de zuurstoffles was aangelegd, was hij weer de oude: scherp van geest, ironisch en sarcastisch, zelfrelativerend en daarenboven zeer innemend tegenover alle personen die hem in deze laatste fase van zijn leven benaderden en van wie hij kennelijk afscheid wenste te nemen. Een aantal dagen was hij druk bezig met het vervullen van de formaliteiten die vereist waren bij het uitvoeren van euthanasie. Meer dan vijf jaar geleden had hij een formele wilsverklaring opgesteld, zoals de wet het vereiste en waarin hij de wens uitdrukte om te worden geëuthanaseerd indien zijn geestelijke vermogens het zouden hebben laten afweten of indien ondraaglijk lijden zijn lot zou zijn geworden. Hij had deze ultieme wilsbeschikking aan het papier toevertrouwd – op zijn briefpapier met persoonlijk briefhoofd – toen hij het ondraaglijke leed had moeten meemaken van Cecilia, zijn geliefde echtgenote. Die had tien dagen lang kreunend en badend in haar angstzweet een afgrijselijke doodsstrijd gekend. Voor euthanasie was het toen te laat omdat er niet tijdig een wilsverklaring was opgesteld en Cecilia niet meer in staat was, noch geestelijk noch fysiek, om de verplichte formaliteiten te vervullen. Toen professor J.C. Mortal nog in het ziekenhuis verbleef en zijn wens tot euthanasie had uitgedrukt, hadden de geneesheren hem gevraagd zijn wilsverklaring voor te leggen. Die lag thuis veilig opgeborgen. Maar eenmaal weer thuis, bleek dat de erg verzwakte geleerde, ondanks verwoede pogingen, er maar niet in slaagde om het document terug te vinden in het Himalayagebergte van zijn nota's, geschriften, papers, boeken en dossiers, die met de jaren en sinds het overlijden van zijn ordehandhavende vrouw, zijn studeervertrek hadden overwoekerd. Bij ontstentenis van een wilsverklaring echter, zo legden de artsen hem uit, was euthanasie ook mogelijk op uitdrukkelijk verzoek van een patiënt die nog in staat was om zijn wil om te sterven uit te drukken.

Dat moest dan wel schriftelijk worden vastgelegd en als de patiënt het verzoek niet zelf kon opstellen, wegens verzwakking of bijvoorbeeld verlamming, kon steeds op een derde persoon een beroep worden gedaan. Professor Mortal verklaarde met onderdrukt cynisme dat hij zich fit genoeg voelde om zijn eigen doodvonnis te ondertekenen en dat hij aan alle voorwaarden voldeed. Hij was immers meerderjarig, handelingsbekwaam, zijn euthanasieverzoek was vrijwillig en weloverwogen en hij had geen enkele externe druk ondergaan. Toch was hij niet helemaal zeker wat betreft de bedoelingen van een aantal van zijn collega's aan de universiteit, veel jonger dan hij, die vonden dat het de hoogste tijd was voor Mortal om in de talrijke geleerde vennootschappen waarvan hij lid was gebleven plaats te ruimen voor jongere mensen.

De dokters van hun kant bevestigden dat zijn lichamelijk en psychisch lijden zou blijven aanhouden en ondraaglijk zou worden. Zij hadden ook met de familieleden van de professor uitgebreid gesproken, en die hadden allen veel begrip en eerbied opgebracht voor de beslissing van hun vader, grootvader en overgrootvader. De huisdokter had dan, zoals de wet dat voorschrijft, het hele euthanasiedossier van professor Mortal overgedragen aan de controle- en evaluatiecommissie, die erover diende te waken dat de euthanasie werd uitgevoerd volgens de wettelijke voorschriften. Was dit niet het geval, dan had de commissie de bevoegdheid om het dossier over te dragen aan het gerecht. Maar daarover maakten de artsen zich geen zorgen. De professor merkte op dat hij tijdens zijn hele leven nooit in aanraking was gekomen met het gerecht en dat het wel erg paradoxaal, ofschoon origineel zou zijn indien dat wel zou gebeuren na zijn dood. Nog één beslissing bleef te nemen: datum en uur waarop in het ziekenhuis de euthanasie zou worden uitgevoerd. Hij stelde een vrijdagavond voor omstreeks 18:00, het ogenblik waarop in onze welvaartsstaat heel wat mensen aan hun weekend beginnen. Tijdens zijn eigen leven had hij hiervoor nooit de tijd gehad, maar nu opende zich een perspectief, een vooruitzicht, *a window of opportunity* zoals de Britten zeggen, om een langduriger weekend aan te vatten. Die kans moest hij aangrijpen, hoewel hij er sarcastisch aan toevoegde dat de eeuwigheid wel wat eentonig dreigde te worden, vooral naar het einde toe. Hij zei tegen de dokters dat hij de dood een adembe-

nemende en beslist unieke ervaring vond. Daarop repliceerde een arts, niet gespeend van cynische humor: 'Professor u bent een groot man. Welnu, een groot man is iemand die na zijn dood verandert in een straat.' 'Dan hoop ik maar dat die lang genoeg zal zijn,' zei Mortal, 'een steeg zou ik vernederend vinden.'

De volgende dagen voelde professor Mortal zich diep gelukkig, want vredig en volledig tot rust gekomen, en dit voor het eerst sinds lange jaren. Hij had orde op zaken gesteld en zichzelf zekerheid verschaft. Hij had geweigerd zich over te geven aan de fatale slijtage, veroorzaakt door de wetmatigheden van de natuur, het verval van zijn lichamelijke en de uitval van zijn geestelijk functioneren. Hij was nog helder genoeg om niet te wachten op de aftakeling van zijn neuronen en de uitschakeling van zijn synapsen. Hij had ervoor gekozen meester te blijven over zijn leven en op de commandobrug te kunnen blijven beslissen hoe en wanneer hij het reilen en zeilen wilde beëindigen, en tegen welke klip hij schipbreuk wilde lijden. Het was zijn manier, weliswaar met een wat wrange voorsmaak, om te protesteren tegen de door Carnot geformuleerde tweede wet van de thermodynamica, die hij zijn hele leven lang zo intensief had bestudeerd. Het transhumanisme, de mens die zijn eigen bestaan en evolutie in handen neemt, betekende in wezen het omkeren van de entropie tot haar negatie. Mortal had dan ook talrijke artikelen geschreven over de 'neg-entropie'.

Af en toe werd hij getroffen door felle pijnscheuten die zijn hele lichaam doorbliksemden. Dan drukte hij op de belknop, waarna de dienstdoende verpleegster toesnelde om hem een pijnstiller aan te reiken, die hij gulzig inslikte. Toen het te erg werd, kreeg hij een pijnpompje op zijn buik geplakt waardoor hij zichzelf wat morfine kon toedienen. Al deze inbreuken op zijn lichamelijke integriteit en intimiteit onderging hij met grote gelatenheid en zonder enig gemor, in de wetenschap dat alles voorbijging en weldra voorbij zou zijn.

Dat de beroemde professor Mortal, Nobelprijswinnaar, onwel was geworden tijdens een zitting van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen was niet ongemerkt voorbijgegaan. Sommige kranten en televisie-nieuwsuitzendingen hadden hiervan melding gemaakt. Talrijke

vrienden en kennissen hadden dan ook naar de professor gebeld, die vaak niet via zijn mobiele telefoon kon antwoorden omdat hij te kortademig was. Enkele malen, als de neussonde hem voldoende zuurstof toediende, had hij gereageerd en geruststellende woorden gesproken. 'Het gaat met mij steeds beter, goede vriend, maar nog niet helemaal goed. Een beetje zoals met het vaderland.' Een zeldzame keer nodigde hij bezorgde personen uit om hem een bezoek te brengen, wat die ook deden. De oude professor had in zijn woning gelukkig nog wat huispersoneel rondlopen die de voordeur opendeden als er gebeld werd en de gasten naar boven leidden tot in zijn kantoor. Zij troffen de geleerde enigszins ineengezakt in zijn leunstoel aan en schrokken even van de bomvormige zuurstoffles die daarachter was opgesteld. Maar zodra Mortal de sonde van zijn neus had gehaald, sprak en reageerde hij zeer levendig. Hij informeerde naar de activiteiten van zijn bezoekers, hun taken, verplichtingen, buitenlandse reizen en mogelijke zorgen. Bij sommigen zinspeelde hij met een knipoog op mogelijke amoureuze escapades, waarover op relatief gevorderde leeftijd weleens werd gesnoefd. Over zichzelf zei hij heel weinig, alleen dat hij goed werd verzorgd en dat 'uiteindelijk alles eindigt in het menselijk leven, ook de nare dingen'. Hij voegde eraan toe dat hij elke ochtend in zijn bed, bij het openslaan van de krant, onmiddellijk de overlijdensberichten begon te lezen, waarbij hij zich afvroeg of hij er die dag al dan niet in stond. Als hij niet vermeld werd op de necrologiepagina, voelde hij zich min of meer gerustgesteld, althans voorlopig. Maar als zijn overlijden wel werd aangekondigd in een zwart lijstje, riep hij zijn huishoudster en vroeg haar bij de krantenboer een ander dagblad te gaan kopen. 'Je weet het immers nooit met de kranten, op de dag van heden', zo meende hij. Geruchten werden immers vaak de wereld ingestuurd als berichten. Daarom was hij vastbesloten om elk nieuws, hem aangaande, ten minste twee maal na te trekken. Stond zijn dood in twee kranten aangekondigd, dan zou hem dat ongetwijfeld tot nadenken stemmen en kon hij die dag beter niet meer opstaan. Hij liet steeds een kop thee of koffie aanrukken, die hij zijn gasten aanbood. Soms riep hij de verpleegster en zei: 'Laat hem binnen.' Aanwezige bezoekers verwachtten dan dat er een belangrijk personage het kantoor zou worden binnengeleid, maar, zeer

tot hun verbazing, bleek het te gaan om een kwispelstaartende hond, een prachtige nachtzwarze labrador. Het dier huppelde tot bij de leunstoel van de professor en legde zijn kop liefdevol neer in de schoot van de geleerde, die gniffelend zei: 'Hij is mijn vriend, mijn secretaris en vertrouweling, mijn lapdog en soms zelfs laptop, want hij weet veel.' Toen greep hij een stuk melkchocolade, dat door zijn huishoudster op het schenklad was neergelegd. De hond kwijlde even en deed zich smekkend tegoed aan de lekkernij. 'Je ziet', zei de prof, 'dat hij op een streng dieet staat.' Met collega's die over de vloer kwamen, voerde hij uitgebreide gesprekken over de vorderingen van hun onderzoek en over de nieuwe problemen die zich hadden aangediend in de fysica van kleine deeltjes, sinds het Higgs-boson was ontdekt. Want het bleek nu, zoveel jaren later, dat het beroemde '*God particle*' niet alles had opgelost en integendeel verwarrende vragen in het leven had geroepen over de symmetriebreking in de microwereld en de aard van de donkere energie. Enigszins declamatorisch voegde hij er dan steeds aan toe: 'Ongetwijfeld zullen deze problemen ook worden opgelost, maar ik zal dat niet meer beleven.' Waarop de aanwezige gast meestal verklaarde dat de professor er al bij al erg goed uitzag, beter dan verwacht en dat 'vandaag de moderne geneeskunde tot mirakels in staat is'. Meestal werd daar opbeurend aan toegevoegd dat wie niet in mirakels gelooft ook geen realist kan zijn. Waarop de professor enigmatisch repliceerde: 'Goede vriend, u weet toch al lang dat ik geen realist meer ben. Ik heb te veel gezien om mijn geloof in het zichtbare te kunnen behouden. Of je in het onzichtbare kunt geloven, weet ik niet. Wellicht kun je enkel op het onzichtbare hopen. Een rotsvast geloof verstart gemakkelijk tot dogmatisme. Ik hoop maar dat de wetenschappers en onderzoekers die de fakkel overnemen, erin zullen slagen de langverwachte "theorie van alles", de GUT of *Grand Unified Theory* op poten te zetten en de formule te vinden die de vier natuurkrachten verenigt: het elektromagnetisme, de sterke kernkracht, de zwakke kernkracht en de zwaartekracht. Dat is toch de heilige graal van de moderne fysica. Een paar keer heb ik gedroomd, nog niet zo lang geleden, dat ik de sleutel gevonden had of althans de code om het raadsel te ontcijferen.'

Oudere collega's die tijdens hun bezoek zichtbare gezondheidsproblemen hadden, in hoestbuien uitbarstten of moeilijk ter been waren, probeerde hij te troosten met een opbeurend woord. Zij verlieten volledig opgemonderd zijn kantoor en waren unaniem de mening toegedaan dat de Nobelprijswinnaar misschien wel oud was, maar zeker niet *out*. Na dit soort bezoeken en de inspanning die hij had moeten doen om een gesprek te voeren, voelde de prof zich vermoeid, vooral omdat hij in een steeds weerkerende neerslachtige bui tot zichzelf zei: 'De man [of: De dame] die mij daarnet heeft verlaten, zal ik voorwaar nooit meer terugzien.' Eenmaal alleen in zijn studeervertrek was het meestal de tijd om een aantal pillen en poeders te slikken, en telkens vroeg hij de verpleegster om de metronoom aan te zetten die op zijn schrijftafel stond. Een vreemde hebbelijkheid die door het meisje niet werd begrepen. Een ritmisch getik vervulde de kamer en de omgekeerde slinger zwiepte heen en weer. Mortal hield van het tempo dat hij kon regelen en van het geluid dat het toestel maakte. Een geluid dat hem in de oren klonk als heel actuele, minimalistische muziek. Hij sloot de ogen en componeerde complexe symfonieën rond het staccato van de metronoom, tot hij in slaap viel. Zijn dutje duurde meestal niet lang en zodra hij wakker werd, liet hij zijn huishoudster komen en vroeg hij haar de cd-speler aan te zetten en de tweede symfonie van Gustav Mahler af te spelen. De dame had net in de ochtendkrant gelezen dat een zekere Gustaaf Maler een seriemoordenaar was, die de dag voordien zijn vrouw, haar minnaar en diens vier kinderen had vermoord met een slagersmes. Zij vroeg zich bedremmeld af of de professor geen omgang had met slechte en gevaarlijke liederen. J.C. Mortal hield enorm van Mahlers tweede, die de naam '*Auferstehung*' had meegekregen en die aanving met een inzet van de cello's die oprukten in een wervelend allegro maestoso.

Toen de dag naderde waarop voor de professor geen dag meer volgen zou, een dag zonder morgen, achtte hij de tijd gekomen om zijn dierbare gezinsleden, vooral kinderen en kleinkinderen en zelfs achterkleinkinderen, voor een laatste maal samen te roepen. Hij gaf zijn keukenmeid de nodige instructies om een groot diner te organiseren op de donderdagavond van de volgende week, want op de vrijdagavond daar-